

Ad Soyad: Alper Duran

Sınıfı: 11 / F

Numara: 720

Ziya Paşa'nın eserlerinde atasözü ve özlü sözlerin tespit edilmesi.

Felek öyle bir felektir cân alır yerine

Ederse her kime nân-pâre-yî hayât i'tâ

Bu dünya hayatı öyle enteresan bir karaktere sahiptir ki, bir kimseye ekmek parçası kadar hayat verse, onun karşılığında can alır. Şair dünyada hiçbir şeyin karşılıksız olamayacağını her şeyin bir bedeli bulunduğuna dikkat çekmiştir.

Bir âsiyâb-ı felâkettir âsiyâb-ı felek

İçinde gendum-ı gerdânıdır semâ vü semek

Feleğin değirmeni öyle bir felaket değirmenidir ki, içinde döndürüp dolaştırarak öğüttüğü tahıl, semavât ve mahlûkattır.

Ne nâm ü şânı olan ehl-i iştihâr geçti

Ki nâmı mensi-yi idrâk-i nev'-i âdemdir

Nice nam ve şan sahibi şöhretler bu dünya misafirhanesine uğrayıp da geçip gittiler. Artık onların adı ve sanı insanoğlunun idrakinde unutulmaya mahkûm olmuştur. Dünyada hiçbir şey insanları üzecek kadar önemli değildir. Şair sosyal konuları işlerken sürekli, toplumda aksayan yönleri çarpıcı bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır.

Görmeden âsâr-ı nîsânın bahâr elden gider

Güller âhir râm olur ammâ hezâr elden gider

İnsan, nisan ayının güzel eserlerini görmeden, bahar mevsimi elden gider. Nihayet kendini güllere kabul ettirir ancak bu sefer de bülbül elden gider. Zıya Paşa burada, insanların içinde bulunduğu anın değerini bilmelerini, ömür sermayelerini dikkatli kullanmaları gerektiğini vurgulamıştır. Sosyal açıdan bakıldığında, zamanın şartlarına göre insanların kendilerini donanımlı hale getirmelerinin zaruri olduğunu ifade etmiştir. Eğitim açısından bakıldığında ise çocuklara verilecek terbiyenin kendi kuşaklarının ve buldukları çağın şartlarına uygun olması gerektiğini zorunlu görmüştür.

Nev-civân sevmekte ben pîrânı ta'yib eylemem

Hüsn olur kim seyr ederken ihtiyâr elden gider

Taze güzelleri sevdikleri için ben yaşlıları kınamam, çünkü insan hasbel beşer öyle bir güzellikle karşılaşır ki onu seyrederken irade kontrolünü elden bırakır. Şair, normalin dışında davranan insanlara bakış açısını vurgularken bazı durumlarda insanların hoş görülmesi gerektiğini belirtmiştir.

Zıya Paşa, insanın bu âlemdeki hayat serüveninin daima hüsrana maruz olduğunu ayrıca beklentilerinin her zaman birbirine denk düşmeyeceğini ifade etmek için şöyle diyor:

Rızk-ı maksûma kanaâttir meâli hikmetin

Gâh hırs-i nev-şikâr ile şikâr elden gider

Hikmetin anlamı, Allah'ın taksim ettiği rızka kanaat etmektir. Yoksa insan yeni bir av elde etme hırsı ile elindeki de kaçırır. İnsan elindeki nimetin değerini bilmezse, sermayesini de kaybetme olasılığı olduğunu unutmamalıdır. Şairimiz burada, sosyal kurallar içinde ve dini temayüllerde öncelikle insanın, elindeki nimete razı olması gerektiğini vurgulamıştır.

Nasıl cem'-i ulûfe nusret-i âhâd lâzımsa

Bıraksın zikr-i hayr âsâr ü efâliyle âlemde

Nasıl ki binlerce sayının toplanabilmesi için, birlerin yardımlaşması gerekiyorsa, insanın da dünyada ancak eserleri ve fiilleriyle hayırlı bir isim bırakması gerekir. Birlikte yaşamak,

bazı sorumlulukları gerektirmektedir. Bu sorumluluk paylaşma ve üstesinden gelebilme anlayışıdır, insanlara iyi ve doğruyu göstererek yardımcı olunması icap eder.

İncinmemek istersen eğer mülk-i fenada

Bir kimseyi incitmemeğe hasr-ı meram et

Şu geçici dünyada incinmemek istiyorsan, başkalarını incitmemeğe özen göster. İnsanlar acı çekmek istemiyorsa, başkalarını üzmemelidir. Şair, sosyal ilişkilerin nasıl yürütülmesi gerektiğini akıcı ve özlü bir biçimde dile getirmektedir.

Sâr-bân-i vakt isen hazm eyle zîrâ vakt olur

Bir topal merkeb belâsıyla katâr elden gider

Eğer zamanın kervanbaşısyan birçok meseleyi sineye çekeceksin. Yoksa bir topal merkep sebebiyle kervanı elden çıkarabilirsin. Toplumda liderlik yapan ya da sorumluluk mevkiinde bulunanların olabildiğince hoşgörülü olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde büyük bir başarısızlıkla karşılaşabilir.

Sakın ikbâl için eşhasa olma âlet-î ağrâz

Sana lazım mı olmak âleme cellâd lâzımsa

Sakın makam ve mevki için (dünya menfaati için) insanların kötü emellerine alet olma.

Başkalarına cellât lazımsa taliplisi sadece sen mi kaldın? Şair, menfaatler uğruna kimsenin üzülmemesi ve kimseye eziyet edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca belli bir toplumda yaşarken nasıl bir yol izlemenin daha doğru olduğu ve insanların birbirilerine nasıl davranması gerektiğini etkileyici bir üslupla dile getirmektedir.

Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar

Rencîde olur dîde-yi huffâş ziyâdan

Her hususta yetersiz olan kişiler, üstün kişileri hazmedemezler; çünkü yarasanın gözü ışıktan rahatsız olur. Binaen aleyh, karakterleri aşağılık kompleksiyle hasta olanlar,

hasetleri sebebiyle zirve şahsiyetlerin üstün yeteneklerini daima kıskanırlar. Şaire göre, kendi alanında yetersiz olan kişiler, yeterli ve başarılı olan insanları çekemezler ve onlara zarar vermeye çalışırlar.

Ne kaanûna ne cebr ü zûra ne hünkâra tâbi'dir

Bu bender-gehte herkes dirhem ü dînâra tâbi'dir

Bu dünya limanında insanlar, kanuna, zorbalığa ve devlet otoritesine değil; ancak para ve pula itaat ederler. Şair bozulan önemli kurumların ve sosyal çözümlerin sebeplerini, değerlerin kaybolmasına ve onların yerini menfaatin almasına bağlamaktadır.

Müselsel bir esârettir zarûret her hükümette

Ki sultan nâzıra nâzır da hizmet-kâra tâbi'dir

İşi yokuşa sürme, gelip geçen her hükümette, zincirleme bir esaret halkası olagelmıştır. Zira sultan vezire, vezir de hizmetlisine işi havale eder.

Anlar ki verir lâf ile dünyâyâ nizâmât

Bin türlü teseyyüb bulunur hânelerinde

"Geldim şu âlemi ıslah edeyim

Özümü meydanda gördüm sonradan

Zaman mahlûkuna meylim verdim

Sermayemden zarar gördüm sonradan."

Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz

Şahsın görünür rütbe-yi akli eserinde

İnsanın varlığını ispat eden husus, emeği neticesinde ortaya koyduğu iştir. Kişinin aklının derecesi ise meydana getirdiği eserinde görünür. Günümüzde bir işi yapmadan ve başarmadan, yapmış ve başarmış gibi davrananları fazlaca görmek mümkündür. Şairin yaklaşık bir asır önce dile getirdiği bu tespit hala günceliğini korumaktadır.

Killet-i idrâkten sanma Ziyâ'nın gayretin

Neylesin kim yer gelir sabr ü karâr elden gider

Ziya'nın mücadelesini idraksizliğine yorma. Zira netice itibariyle o da bir beşerdir ne yapsın? An gelir ki insanın sabır ve sebatı elden gider.

Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma

Zer-dûz palan ursan eşek yîne eşektir.

Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde

İşret güher-î âdemi temyîze mihektir

Karakteri kötü olan kişi içki meclisinde anlaşılır; çünkü içki sofrası, insanın özünün ortaya çıkması için bir nevi mihenklerdir. İçki içip sarhoş olan kişi şahsiyetini gizleyemez, içinde ne varsa ortaya döker.

Giden gelmez gelen meşkûktür bil kadrini hâlin

Bu dehrin mihnet ü zevki bütün efkâra tâbî'dir

Yıkardı Kûhken âhıyla dağlar duymadı Şîrîn

Acebtir gâh söz taşa geçer inşâna kâr etmez

Ferhat'ın dağları yıkan âhını Şirin duymadı. Gariptir, bazen söz taşa tesir eder, insana kâr etmez. Şair, insanların anlaşılmaz taraflarının olduğunu vurgularken, bazen onları hiçbir şeyin yola getiremediğini ifade etmektedir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki etkilenmeyecek insan yoktur, yeter ki onların akıl ve gönül kapılarına nüfuz edebilelim.

Ziyâ ol ârif-î âgâh-dil tahsîne şâyandır

Ki noksânın bilip arz-î kemâl ü iftihâr etmez

Eğer bir âdeme hayr-ül-halef evlâd lâzımsa

Menâfî'i muhtelifdir iktizâ-yî rûzigâr üzre

Fünûn-Î fitneyi zülfün hat-i pür-fenden öğrensin

Kişi bir ders öğrensin de tek düşmenden öğrensin

Bil illeti kıl sonra müdâvâta tassadî
Her merhemi heryâreye merhem mi sanırsın

En ummadığın keşf eder esrâr-ı derûnun
Sen herkesi kör âlemi sersem mi sanırsın
Nush ile uslanmayı etmeli tekdîr
Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötüktir

Nâ-danlar eder sohbet-i nâ-danla telezzüz
Dîvânelerin hem-demi dîvâne gerektir

Mânend-i şecer nâbit olur sâbit olanlar
Her kangı işin ehli isen anda devâm et
Noksanını bil bir işe ya başlama evvel
Ya başladığın kârı pezîrâ-yi hitâm et

Gerdun birâsiyâb-ı felâket-medârdır
Gûya içinde âdem-i âvâre dânedir
Bir katre içen çeşme-yi pür-hûn-i fenâdan
Bâşın alamaz bir dahi bârân-ı belâdan
Âsûde olam dersin eğer gelme cihâna
Meydana düşen kurtulamaz seng-i kazâdan
Her kim ki arar bû-yi vefâ tab'-ı beşerde
Benzer ana kim devlet umar zıll-i hümâdan
Her âkile bir derd bu âlemde mukarrer
Râhat yaşamış var mı gürûh-i ukalâdan

Akl-ı selim olan herkesin bu dünyada bir derde müptela olması kaçınılmazdır. Çünkü akıllılar topluluğundan bu dünyada rahat yaşadığını söyleyen yoktur.

Pek rengine aldanma felek eski felektir

Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönektir

Dünyada meydana gelen hadiselerin dış görünüşüne bakarak aldanma. Ortada cereyan eden olaylar şeklen değişik olsa da aslında feleğin çemberi eskiden ne ise yine aynıdır; değişmez. Çünkü bu dünyanın karakteri alçak ve gidişatı dönektir.

Allah'a sığın şahs-ı halîmin gazabından

Zîrâ yumuşak huylu atın çiftesi pektir

Halim selim insanın öfkesinden Allah'a sığın, çünkü yumuşak huylu atın çiftesi şiddetlidir.

Zira şiddet beklemediğin için tedbiri elden bırakırsın, dolayısıyla daha fazla mağdur olursun.

Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm

Şîrin dahi kasd etmesi câna gülerektir.

Kibar bir gülümsemeyle yakınlık gösterenlere karşı çok dikkatli olmak gerekir, çünkü o tatlı tebessümün nice canları perişan ettiğine âlem şahittir. Binaenaleyh aslan bile öldüreceği ava yaklaşırken öncelikle onu ürkütmemek için sessiz ve yumuşak hareket ederek yaklaşır.

İdrâk-i meâlî bu küçük akla gerekmez

Zîrâ bu terâzî o kadar sikleti çekmez(Akyüz, 1986)